

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2019-38-2-28-39>

ЕПІСТЕМОЛОГІЯ ЮРИДИЧНОГО ПРОЦЕСУ В ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ

Мельник Я.Я.

THE EPISTEMOLOGY OF THE LEGAL PROCESS IN PROCEDURAL LAW: A SAFETY ASPECT

Melnyk Ya.Ya.

У статті розглядаються проблеми юридичного процесу в процесуальному праві. Визначаються ключові взаємозв'язки юридичних конструкцій, встановлюються прояву матерії процесуального права. Наголошується на тому, що для процесуального права в епістемологічному сенсі є необхідність виділення безпекової складової, як невід'ємної матерії процесуальної форми. Доводиться, що акцентуація уваги на епістемологічному змісті процесуального права надає можливість проявляти в матерії процесуального права, його юридичного процесу ризикові фактори, фактори спроможності юридичним процесом забезпечувати ефективну дію правового регулювання процесуальних правовідносин, виявляти та долати аномалії процесуального права.

***Ключові слова:** епістемологія права, постмодернізм права, процесуальна безпека, процесуальне право, юридичний процес, юридичні конструкції, інструментальна теорія права.*

Постановка проблеми дослідження. Для мети процесуального права, характерним є те, що вона може носити як динамічний так і сталий характер. Це пов'язано не тільки із сталими юридичними конструкціями, але й, очевидно, пояснюється абстрактністю норм процесуального права бути придатними до збільшення чи зменшення об'єму регулювання процесуальних правовідносин. Окрім цього, до певної міри значну роль у такому процесі відіграє вплив європейського права на реформування процесуального законодавства, його імплементація у вітчизняне процесуальне законодавство.

Враховуючи такі тенденції, постає за очевидне, що призначення процесуального права в силу наявних трансформаційних та гармонізаційних процесів, може впливати на епістемологічний аспект юридичного процесу та

процесуального права. Це означає, що вітчизняне процесуальне законодавство, не тільки перебуває в інших сенсах процесів зумовлених адаптацією законодавства, але й трансформацією процесуальної системи. Відтак, такі обставини надають можливість поставити питання про сенсову переоцінку сутності процесуальної форми та юридичних конструкцій, як елементів процесуального права, його завдання та ролі на шляху до становлення демократичного суспільстві у судочинстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Проблема розвитку процесуального права переймались чимало вчених, як вітчизняних так і закордонних, а зокрема: Барак Аарон («Судейское усмотрение», 1999р.) [2], Л.М. Борисова («Общая теория процессуальных норм права», 2005р.) [4], В.С. Бігун («Філософія правосуддя: ідея

та здійснення», 2011р.) [5], О.Г. Лук'янова («Теория процессуального права», 2003р.) [15], а також, деякі проблеми процессуального права в межах безпекового аспекту були дослідженні нами [17; 18; 19; 20].

Натомість, не зважаючи на різновекторність наукових доробок – від теорії права – до філософії права, стрімкий розвиток юридичної практики, вказує на те, що проблематика епістемологічної суті юридичного процесу в процессуальному праві залишається малодослідженою, не вирішеною в частині процессуального права. Це і становить актуальність даного дослідження, та спонукає до постановки мети із вказаної проблеми.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є епістемології юридичного процесу в процессуальному праві в безпековому аспекті. Вирішення цього завдання надасть можливість пізнати ключові фундаментальні аспекти призначення юридичного процесу в процессуальному праві.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як справедливо відмічає О.В. Бикова, без європейського права, на сьогодні, неможливо грамотно займатися питаннями європейської та світової політики. Призначення та основна роль співтовариств Європейського союзу, як й інших регіональних організацій Європейського союзу, стає можливим у розкритті тільки у тому випадку, коли добре розумієш їх правовий статус, внутрішню структуру, права та обов'язки, як і форми та методи діяльності [3, с.109].

Очевидно, що процессуальне право потребує в частині пізнання його сенсу для національного рівня, правової системи. Відтак, виявлення та з'ясування епістемологічних тенденцій стосовно переосмислення суті процессуального права видається вкрай актуальним.

На цьому тлі, постає за очевидне, що проблематику процессуального права, виявлення його феноменів, слід розглядати спільно із суміжними загальними категоріями права, як ото: «правосуддя», «processуальна діяльність», «юридичний процес». Разом з тим, потребує актуалізації й вужчий сенс проблеми процессуального права, що обумовлюється конкретною галузевою аспекту.

За енциклопедичною довідкою, *епістемологія права* (правова епістемологія) визначається по суті як певна метаюриспруденція; або ж – як критичне осмислення знання про право; вчення про граничні підстави, природу, межі та умови достовірності правового знання [7, с.259]. Попри численні запитання, які окреслюють основні проблеми епістемології права, найбільш доцільними при дослідженні юридичного процесу та юридичної конструкції є наступні: якою є правова природа юридичного процесу та юридичної конструкції?, чи є правові знання про них цілісними?, і яка роль процессуального права, а по суті – яке його покликання в сучасний період розвитку прав четвертого покоління (колективних прав, права на безпеку тощо)?

А.М. Кучук доволі показово звертає увагу на те, що серед існуючого плюралізму концепцій розуміння права необхідно виокремлювати такі із них, які найчастіше використовуються у національних державах і відображають засади ідеалістичної епістемології права. Зокрема, на думку дослідника, ідеться передусім про природно-правову концепцію, хоча цим поняттям охоплюється низка теорій, які доволі по-різному інтерпретують таке соціальне явище, як право. *До прикладу*, одні з них пов'язують право не стільки із соціумом, скільки із трансцендентним буттям, результатом волевиявлення якого і була поява права; інші ж, апелюючи до здорового глузду і природи самої людини, виокремлюють існування

певних універсальї, які виконують роль регулятора суспільних відносин, відповідаючи вимогам справедливості [12, с.190].

Тут же, показовим (стрижневим на початках дослідження даної проблематики – *Я.М.*) є також і те, що правова епістемологія намагається викрити ту обставину, що «...владна парадигма базується на ідеї, що юристи керуються зрештою не науковим пошуком, результат якого може змусити відмовитись від власних теорій під впливом емпіричної реальності, а авторитетом тексту, який не може бути предметом сумніву, і, таким чином, обмежує дослідження...» [7, с.60]. Такий підхід окреслюється з огляду на правовий позитивізм. Натомість теорія юридичної аргументації базується на уявленні про те, що право засноване меншою мірою на текстах і правилах, а більшою – на конфлікті інтересів і цінностей, а тому знання права не вичерпується знанням правил [7, с.260]. Що ж, і в першому випадку і в іншому, відстежується чіткий зв'язок із процесуальним правом, в якому, чи то яке, також засноване на правилах, їх алгоритмічності та доцільності у захисті прав, свобод та інтересів. Зрештою, воно також охоплюється відповіддю на питання про доцільність юридичного процесу та юридичної конструкції за тих чи інших умов, про його ефективність та правову природу.

В.С. Бігун, досліджуючи проблеми мети правосуддя, і мети як правосуддя (із філософсько-правової точки зору), приходять до висновків у наявності двох ознак правосуддя: це формальні та змістовні. Формальну ознаку правосуддя дослідник вбачає у тому, що воно здійснюється у формі судочинства судами як державними органами. Натомість змістовну ознаку, він пропонує вирізняти з огляду на відповідність правосуддя вимогам справедливості та забезпечення ефективного поновлення в правах. Також, вчений додає, що формальна ознака правосуддя конкретизується у

функціональному розумінні правосуддя, яке ототожнює його із судочинством, судовим розглядом справ, тоді як інше – змістовне розуміння – акцентує увагу на внутрішніх характеристиках судової діяльності (справедливості як меті правосуддя) [6, с.13].

С.Л. Дегтяров зазначає, що термін «правосуддя» використовується в суворо юридичному значенні та оціночно-доктринальному [9, с.158].

Предметною ознакою правосуддя, – як відмічається у підручнику із цивільного процесу за редакцією В.В. Комарова, – якраз є саме ті потреби, які зводяться до забезпечення реалізації прав всіх та кожного, а правосудної форми захисту прав громадян — до певного шляху розгляду та вирішення юридичної справи, а не якогось шляху певних адміністративних вельнів. Саме за такого підходу система права ставить громадянина в рівне становище не тільки з іншими громадянами, а й з державною владою, державою. Ось чому, на думку дослідників, саме судова влада природно є фактором обмеження втручання когонебудь у правовий статус громадянина і в системі розподілу влади є тією противагою, яка забезпечує невід'ємні і недоторканні права особи. При цьому правосуддя являє собою єдину форму забезпечення законності і справедливості у стосунках з участю громадян [26, с.12–13].

С.С. Алексєєв відмічає, що правосуддя вибудовується так, аби по кожній справі була встановлена об'єктивна істина, панували справедливість та право. На думку вченого, це досягається: (а)особливою конструкцією судів, їх статусом; (б)застосуванням особливої юридичної процедури при розгляді і вирішенні юридичних справ, яка є «процесом»; (в)наявністю особливих гарантій, які покликані забезпечити обґрунтованість та законність прийнятих рішень, як і недопущення та усунення помилок [1, с.224].

На думку П.А. Попова, правосуддя – це головна і виняткова функція цивільного судочинства, що здійснюється в стадії судового розгляду судом як органом судової влади шляхом розгляду і вирішення цивільної справи по суті і постанови законного і обгрунтованого рішення по справі, і забезпечує виконання завдань і цілей цивільного судочинства [23]. А судова влада – це самостійна і незалежна гілка державної влади, основними функціями якої є: вирішення соціально-правових конфліктів, що виникають між суб'єктами спірних правовідносин, а також здійснення контролю за законністю актів, рішень, дій (бездіяльності) органів і посадових осіб законодавчої та виконавчої влади з метою забезпечення стримувань та противаг захисту прав, свобод, законних інтересів громадян, організацій, державного правопорядку в цілому [23].

В.С. Ковальський, досліджуючи правосуддя та охоронну функцію права зазначає, що надзвичайно важливих рис правосуддя у правовій державі є визнання принципів не тільки законності і верховенства права, алей принципів правової безпеки. Адже відповідно до цих принципів, – продовжує дослідник, – ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством [11, с.181]. Такий підхід характеризується основоположними ідеями забезпечення правопорядку. Важливу роль у цьому ключі відіграє очевидно те, що саме завдяки правосуддю можлива охоронна законності та верховенства права, забезпечення безпеки людини в ході відправлення правосуддя. Це дає й підстави уявити дещо глибшу епістемологічну суть правосуддя, як прояву ментального повороту в його ідеї як такого.

Основною ціллю судовою діяльністю, на думку деяких дослідників (А.В. Малько, Д.С. Семикин, О.В. Люкіна), є підтримання в

суспільстві миру та порядку завдяки врегулюванню соціальних конфліктів [16, с.26].

О.Г. Лук'янова влучно відмічає, що саме процесуальне право, на відміну від правосуддя (ширшого розуміння – *Я.М.*), за своїм характером покликане регламентувати вирішення справ, пов'язаних з вчиненням різних правопорушень, з виникненням та існуванням інших правових аномалій, що перешкоджають нормальному розвитку суспільних відносин (посеред яких – різні перешкоди виникненню і здійсненню суб'єктивних прав, загроза порушення суб'єктивних прав і правопорядку) [15, с.83–85].

В той же час, дослідниця додає, що суд – це найбільш доцільна для суспільства конфліктно-дозвільна система, яка покликана «бачити» державну і соціальну справедливість [15, с. 66–67].

Х.А. Джавадов відмічає, що судочинство уявляється тією категорією, яка покликана охопити процесуальну діяльність в максимальному обсязі її фактичної різноманітності. У порівнянні з правосуддям, судочинство, перш за все, технічна, суто правова категорія, позбавлена ідеологічного навантаження. Судочинство ж є завжди, коли має місце процесуальна діяльність. А правосуддя – лише в тому випадку, коли ця діяльність (тобто судочинство) є вірною (тобто справедливою) [10, с.180].

О.Г. Лук'янова слушно звертає увагу й на те, що сьогодні неможливо тільки за змістом матеріальних галузей права судити про те, наскільки є демократичною правова система. На її думку, справжнє обличчя правової системи, як її спрямованість на всезагальне забезпечення й захист прав та свобод особистості, визначається не стільки їх кількістю, чи то закріпленням в законодавстві, скільки саме реальністю й ступенем надійності демократичного механізму їх здійснення [15, с.2, 3].

В той же час, в епістемологічному сенсі, дослідниця додає, що без аналізу юридичного процесу як такого, а вслід за цим процесуальних норм чи то правовідносин, як і без вивчення процесуального права в цілому неможливо об'єктивно оцінити реальний стан механізму правового регулювання. Адже в суспільстві, яке визнає та проголошує найвищою цінністю людини, її права та свободи, саме процесуальне право в демократичному підході до розуміння, опосередковуючи при цьому взаємодію держави і особистості, і є тим гарантом захисту її прав і свобод, як і одночасно важливим засобом координації приватного і публічного інтересу [15, с.3].

За такого підходу не зайвим було б вказати на функції права. Адже О.Г. Лук'яновою під час дослідження ведеться мова по суті в контексті функціональної спроможності юридичного процесу. І.М. Куксін та П.О. Матвеев, пропонуючи диференціацію функцій права, виділяють такі: (1) за обсягом правового впливу на суспільні відносини (загальні, міжгалузеві, галузеві, функції правових інститутів і норм права); (2) в залежності від сторін правового впливу: власне юридичні (регулятивна, охоронна, компенсаційна, обмежувальна, відновлююча, каральна та ін.); умовно-соціальні (економічна, політична, соціально-культурна, екологічна та ін.); (3) в залежності від способів правового впливу: регулятивна (статична, динамічна) та охоронна; (4) в залежності від тієї сфери суспільних відносин, на які розповсюджується правовий вплив: економічна, політична, соціально-культурна, інформаційна, екологічна та ін. [13, с.18].

В.А. Сапун та К.В. Шундіков, досліджуючи інструментальну теорію права в людській діяльності, відмічають, що впорядкованість людської діяльності в складі дозволеного регулювання забезпечується, як правило, дотриманням та використанням процедурно-процесуальних форм, які і надають поведінці

суб'єктів максимально організованого характеру з безпосередньою можливістю реалізувати права, свободи, обов'язки.

Також, дослідники додають, що важливе практичне значення в сучасний період має розвиток та використання охоронних засобів, що вступають в дію при перевищенні повноважень носіями владних функцій, здійсненні ними дій, які виходять за межі дозволеного, що врешті-решт завдають реальну матеріальну та іншу шкоду учасникам суспільних відносин. Діями щодо забезпечення права за допомогою правових засобів охоронно-забезпечувального значення в цих випадках можуть бути виконання обов'язків по відшкодуванню збитків, заподіяних внаслідок некомпетентного виконання рішення вищого органу, застосування заходів дисциплінарної відповідальності до посадової особи, скасування незаконного акта [25, с.31]. Власне, такі процедури є суттєвими засобами (інструментами) правової (процесуальної) матерії, які все частіше характеризують сутність процесуального права, а відтак, по особливому характеризують правосуддя в цілому.

С.А. Курочкин, розглядаючи проблеми приватних та публічних основ цивілістичного процесу, акцентує увагу на тому, що правосуддя із цивільних справ – це важлива соціальна функція правової держави, форма досягнення суспільного благополуччя та спокою (узгодження) [14, с. 89].

У теорії права наголошується на тому, що обов'язковість юридичної форми обумовлена значимістю юридичної діяльності, не допустимою довільної реалізації складових її діяльності [24, с.316].

Водночас, сучасній науці відомі два основних підходи до розуміння правової категорії «юридичний процес». Перший із них відображає погляди представників окремих процесуальних наук, які відстоюють позицію про те, що юридичний процес слід тлумачити як

юридичну діяльність, яка націлена на вирішення спорів про право (тобто, встановлення юридично значимих фактів), а також, як здійснення правового примусу.

У відповідності до іншого (широкого) підходу, процесуальні функції права не обмежуються тільки регламентацією примусу, а також розглядом і вирішенням конкретних юридичних колізій. Адже попри кримінальний, конституційний, цивільний тощо процеси, в системі матеріальних галузей права наявні також численні процесуальні норми та інститути, на підставі яких, здійснюється діяльність по застосуванню матеріально-правових норм будь-яких галузей права [24, с.317].

У філософії права на прикладі дефініції «невизначеність права» визначається, що будь яка актуалізація правового смислу є його творенням, а не застосуванням як чогось зовнішнього і вже існуючого. Тому тут невизначеність права розглядається як онтологічна теза про те, що природа права позбавляє його механізму забезпечення власної самостійності; а тому, до права ніколи й в жодному разі не можна ставитись як до «вже створеного». У цьому ключі пропонується концепт «незаданості кваліфікації ситуації, в якій ставляться правові питання», найбільш важливим і осмисленим варіантом якого є незаданість судового рішення [7, с.499].

Цікавим є й те, що не (до)визначеність права означає відсутність у праві як єдино правильної відповіді, так і критерію/методу її ідентифікації серед можливостей, закладених рамками норми. У цьому ключі, відмічається, що будь-яке правове рішення, є довизначенням ... норми – тобто є нічим іншим як творенням, ніби прирощенням нормативності у вигляді індивідуальної норми. А тому правове рішення (індивідуальна норма) не є дедуктивним умовиводом з вищої норми, як і не знаходиться із нею у будь-якому інформаційному формально-логічному чи детерміністичному

зв'язку, а отже, лише умовно може вважатися конкретизацією й індивідуалізацією правопорядку стосовно кваліфікованої предметності/дієвості [7, с.500].

При цьому, як зауважується, нормативність все ж потребує визначеності, і, відповідно, норма має бути об'єктом пізнання. За таких умов, ставиться якраз акцент на тому, що суддя майже повністю вільний при тлумаченні (визначенні значення) правового тексту. Це майже означає те, що, з одного боку, відсутні нормативні (зовнішні) перешкоди для судді вкласти будь-яке значення в інтерпретовані тексти. З іншого боку, тлумачення судді набуває значення норми, тільки якщо інший акт тлумачення надає йому такого значення. Тобто, інакше кажучи, в аспекті створення норми право є невизначеним, але в аспекті правового характеру (нормативності) створеної норми можна говорити про її визначеність. Відтак, правовий, а не лише примусовий характер створеної суддею норми буде полягати саме у тому, що вона являтиме собою корпус аргументації, відкритої для раціональної критики, який не може бути подоланий (заперечений) за правилами дискурсу [7, с.502].

Важливо вказати на інший підхід, підхід так званих «правових формантів», який пропонує інше розуміння «правової невизначеності» як невичерпної можливості текстів (законів, формулювання вчених, рішень судів тощо), які і забезпечують нескінченну відмінність впливу на процес нормотворення. *До прикладу*, як відмічається в літературі, кожен елемент цієї множини виступає «формантом», тобто тим, що завдяки своєму впливу перманентно формує (але не фіксує) норму для кожної конкретної ситуації. Тому вважається, що текстуальна множинність права є принципово ідіосинкратичною, тобто такою, яка є своєю для кожної ситуації, й не забезпечує конституціоналістський ефект – не транслює нормативного смислу, а власне створює його,

при цьому не наділяючи його нічим, що дало б змогу йому перевершити цю ситуацію здійснення права, яка й являє собою унікальну конфігурацію різних текстів, що здійснюють свій формулюючий вплив. Саме тому вважається, що підхід «правових формантів» відкидає, принципи редукції й економії змісту, стверджуючи, що правова система містить невичерпно великий перелік контрастних формантних елементів. В залежності саме від цього, доводиться, що в такому випадку й виникає неможливість задати структуру правової ситуації перспективно, а тим більше раз і назавжди про неї можна говорити лише ретроспективно. З огляду на таке тлумачення, невизначеність права передбачає її розгляд не лише як сфери буття – де суддя, наприклад, для вирішення справи не лише свідомо обирає одні форманти (тексти законів, коментарів, доктрини тощо), але й перебуває під невідчутним і неусвідомленим для нього впливом (структури мислення, сформовані юридичною освітою, філософією ідеї, що їх поділяє суддя, тощо) [7, с.502–503].

Тут, слід звернути увагу на «інструментальний» підхід до розуміння процесуального права.

Як відомо, право за юридичним типом є праворозуміння «інструментом» [21, с.99–101], використання такого права, часто-густо залежить від бажання і розсуду індивіда [21 с.95-104]. Тому потреба у користуванні, власне у вдалому користуванні залежить від «розсуду, який є доволі таки оціночним» [22, с.95].

Розглядаючи право як інструмент, В.А. Сапун та К.В. Шундіков відмічають, що класична праксеологічна модель діяльності виділяє три її елемента, які зливаються в єдине ціле «реалізацією спільної мети діяльності: (1)той, хто діє – суб'єкт діяльності; (2)те, за допомогою чого відбувається вплив (реалізується) – посередник, або ж краще –

конкретний засіб (інструмент); та (3)те, на що здійснюється вплив – об'єкт [25, с.26].

В процесуальному праві характер правовідносин, як і їх зміст традиційно уявляється через тріаду (а)об'єкт, (б)суб'єкт, (в)зміст правовідносин (права та обов'язки). Очевидно, що повнота процесуальних прав та обов'язків якраз і є інструментом для забезпечення процесуальної діяльності. Натомість, такі інструменти можуть бути не збалансованими, а точніше, на боці однієї з сторін їх може бути більше, або такі засоби будуть універсальнішими у процесуальному протистоянні конфлікту.

Звідси, слід задатися простим питанням: якщо процесуальне право можливо сприймати як «інструмент» у заходах, способах та формах боротьби, не стільки правової визначеності під час захисту прав, свобод та інтересів, скільки як інструмент для їх порушення, то чи можемо ми прийти до висновку у тому, що на сьогодні існує реальна потреба підходити до праворозуміння ролі процесуального права з точки зору інструментального підходу?, – так, такий підхід пояснює очевидну грань правової реальності процесуального права, демонструє основний практичний підхід.

На думку В.А. Сапун та К.В. Шундікова, правозастосовна діяльність своїми правовими засобами «вклинюється» в механізм дії права, чим і покликана, при необхідності, належним чином обмежувати правореалізацію, усувати усе те, що перешкоджає у використанні суб'єктивних прав, забезпечити використання і дотримання юридичних обов'язків, а по суті – усунути дефекти в діяльності з використання правових засобів [25, с.32].

Таким чином, постає очевидне, що процесуальне право з епістемологічної токи зору, враховуючи інструментальний підхід, характеризується особливими завданнями та ме-

тою, які вже не стільки пов'язані із юридичним процесом у догматичному (традиційному) його уявленні, скільки окреслюється додатковими гранями, рельєфами процесуальної форми, особливостями юридичних конструкцій, їх гнучкості, а подекуди й обмеженими можливостями, що вказують про неможливість їх використання як належних процесуальних засобів при врегулюванні процесуальних правовідносин.

Цікавою є позиція П.М. Рабіновича та Б.П. Ратушної, які в рамках енциклопедичної довідки про «доказування у застосуванні правових норм» зазначають, що «...аналіз практики ЄСПЛ свідчить про те, що ним напрацьовані певні правові вимоги, які стосуються питань доказування. Ці вимоги охоплено поняттям належної судової процедури, а за змістом вони належать до фундаментального права на справедливий судовий розгляд, закріпленого у п.1 ст.6 ЄСПЛ. З погляду ЄСПЛ, якість доказування фактичних обставин судової справи має забезпечуватись виконанням таких основних вимог: а)впровадження змагальної моделі судового процесу; б)рівність процесуальних можливостей сторін у доказуванні; в)придатність доказів, на підставі яких суд ухвалює рішення; г)вмотивованість судового рішення. ...» [8, с.120]. Як зазначають дослідники, показовим є і те, що ЄСПЛ не вимагає, так би мовити, «математичної» рівності сторін під час доказування. Ідеться насамперед про те, завдання законодавця полягає у створенні такої правової рівноваги між сторонами, щоб жодна з них незалежно від своїх фактичних можливостей не почувалася в конкретній справі менш процесуально «озброєною», ніж інші (рішення у справах «Константінеску проти Румунії», «Буазін проти Франції») [8, с.121].

Доречно додати і те, що юридична процедура в конструкції цивільного процесу на сьо-

годні доповнюється потребою врахування такою складовою його частини, як-от «належного юридичного процесу при здійсненні правосуддя у цивільних справах». Така неналежність зумовлюється декількома ознаками: (а)юридична процедура в тому чи іншому процесуальному інституті є занадто ускладненою, в наслідок чого, процес її реалізації (проходження) не приносить швидкого та оперативного результату в судовому керівництві, не сприяє задоволенню матеріальних та процесуальних інтересів учасників справи, або взагалі нівелює сутність звернення до суду; (б)комплекс процесуальних інститутів потребують уніфікації; (в)юридична процедура не дозволяє забезпечити реалізацію процесуальних прав, обов'язків та інтересів через їх конфліктність, відсутність диференціації таких; (г)юридична процедура характеризується прогалинами (пробілами) у механізмі правового регулювання процесуальних правовідносин тощо.

Доречно навести й позицію ЄСПЛ стосовно належності юридичної процедури. Зокрема, «... у питаннях використання національними судами доказів ЄСПЛ акцентує особливу увагу на їх належності, тобто на змістовно логічному зв'язку між доказом та обставинами справи, а також, на дотриманні встановленого процесуального порядку (належної юридичної конструкції – Я.М.) отримання, подання та дослідження доказів, від чого залежить їх допустимість (рішення у справах «Перна проти Італії», «Жуковський проти України») [8, с.121].

Отже, як бачимо, практика ЄСПЛ закладає саме той фундамент «рівноваги» у процесуальних засобах, за допомогою яких кожна сторона процесу повинна мати процесуальну можливість бути рівною у своїх процесуальних можливостях, та, власне, мати надійні інструменти для реалізації своїх процесуальних прав, свобод та інтересів в судовому процесі.

В рамках висновків даного дослідження, можливо ствердити, що процесуальне право, в епістемологічному сенсі, зводиться до потреби розуміння юридичного процесу під кутом зору безпекового аспекту. Ця особливість процесуального права надає можливість виявляти та пізнавати юридичну природу «слабких місць» в процесуальній системі тієї чи іншої процесуальної галузі права, а саме: пізнавати матерію процесуального права в контексті наявних у них юридичних ризиків, правових та процесуальних аномалій тощо. З рештою, юридична конструкція, як складова процесуального права, визначає межі юридичного процесу, що вказує на процесуальну спроможність юридичного процесу забезпечувати ефективно правове регулювання процесуальних правовідносин, вибудувати ефективну систему процесуального права; вибудувати ефективну взаємодію із іншими галузями права, регулювати правовідносини в контексті виявлення та усунення конкретних колізій, окремих локальних та системних проблем процесуального права.

Література:

1. Алексеев С.С. Собрание сочинений. В 10 т. [+ Справочный том]. Том 8: Учебники и учебные пособия. М.: Статут, 2010. 480с.
2. Барак Аарон. Судейское усмотрение. Перевод с английского. М.: Издательство НОРМА, 1999. 376с.
3. Быкова Е.В. Современные процессы сближения и размежевания основных правовых систем. М.: Юрлитинформ, 2012. 232с.
4. Борисова Л. Н. Общая теория процессуальных норм права. 2005 г. : Студрада. Коаліція юристів. Центральна юридична бібліотека України 2010 р. URL: [http://studrada.com.ua/content/%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BB%D0%BD-%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B0%D1%8F-%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%81%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D1%85-%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BC-](http://studrada.com.ua/content/%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BB%D0%BD-%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B0%D1%8F-%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%81%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D1%85-%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BC-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0-2005%D0%B3)

%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0-2005%D0%B3

5. Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення: монографія. К., 2011. 303 с.
6. Бігун В.С. Правосуддя як мета та мета правосуддя (до питання про філософію правосуддя). Державо і право. Вип.46. 2009. С.9–13.
7. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2016. Т.2: Філософія права/редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. Юрид. Ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 1128с.
8. Велика українська юридична енциклопедія: у 20. Х.: Право, 2016. Т.3: Загальна теорія права/редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. Юрид. Ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 952с.
9. Дегтяров С.Л. Реализация судебной власти в гражданском судопроизводстве: теоретико-прикладные проблемы. М.: Волтерс Клувер, 2007. 376с.
10. Джавадов Х.А. Некоторые аспекты определения содержания понятия «правосудие» в контексте характеристики судебной деятельности. Часопис Київського університету права. 2014/2. С.178–182.
11. Ковальський В.С. Охоронна функція права: монографія/ В.С. Ковальський. К.: Юрінком Інтер, 2010. 336с.
12. Кучук А.М. Основи теорії правового поліцентризму: монограф./А.М. Кучук. Дніпро: Дніпроп.держ.ун-т внутр.справ; Ліра ЛТД, 2017. 312с.
13. Куксин И. Н. Матвеев П.А. Теоретические основы классификации функций права. Юридическая наука. №4. 2012. С.13–18.
14. Курочкин С.А. Частные и публичные начала в цивилистическом процессе/ С.А. Курочкин; науч.ред. В.В. Янков. М.: Инфотропик Медиа, 2012. 560с.
15. Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права. М.: Издательство НОРМА, 2003. 240с.
16. Малько А.В., Семикин Д.С., Люкина О.В. Судебная политика и судебно-правовой прогресс: монографія. М.: Юрлитинформ, 2013. 208с.
17. Мельник Я.Я. Безпека цивільного процесу: теоретико-правовий концепт: монографія. Вид-во «Четверта хвиля». Київ. 2018. 648с.
18. Мельник Я.Я. Принцип передбачуваності як передумова забезпечення безпеки в цивільному процесі. Visegrad journal on human rights. 2018. № 6. С.173–178. URL: http://vjhr.sk/archive/2018_6/part_2/29.pdf.
19. Мельник Я.Я. Феномен безпеки в цивільному процесі: гносеологічні підходи до праворозу-

міння. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. №6. 2018. С.31–40. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2018/tom_1/9.pdf.

20. Мельник Я.Я. Принцип передбачуваності як передумова забезпечення безпеки в цивільному процесі. *Visegrad journal on human rights*. 2018. № 6. С.173–178. URL: http://vjhr.sk/archive/2018_6/part_2/29.pdf.

21. Оборотов Ю.М., Крестовська Н.М., Крижанівський А.Ф., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права. Державний іспит. Харків: Одісей, 2010. 256с.

22. Опалев Р. О. Оценочные понятия в арбитражном и гражданском процессуальном праве/ Р. О. Опалев. М.: Волтерс Клувер, 2008. 248с.

23. Попов П. А. Функции современного гражданского судопроизводства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.15: Москва, 2005 168 с.

24. Проблемы теории государства и права: учебник/под ред. докт. юрид. наук., проф., заслуженного деятеля науки РФ А.В. Малько. М.: Юрлитинформ, 2012. 592с.

25. Сапун В.А., Шундилов К.В. Инструментальная теория права и человеческая деятельность. *Правоведение*, № 1 (306). 2013. С.31

26. Цивільне процесуальне право України: [Підручник для юрид. вузів і фак./ В.В. Комаров, В. І. Тертишніков, Є. Г. Пушкар та ін.]; За ред. В. В. Комарова. Харків: Право, 1999. 592с.

References:

1. Alekseev S.S. *Sobranıe sochy`nenıy`j*. V 10t. [+ Spravochnıy tom]. Tom 8: *Uchebny`ky` y` uchebnyye posoby`ya*. M.: Statut, 2010. 480s.

2. Barak Aaron. *Sudejskoe usmotrenıe*. *Perevod s angly`jskogo*. M.: Y`zdatel`stvo NORMA, 1999. 376s.

3. Vykova E.V. *Sovremennyye processy sbly`zhenıya y` razmezhevany`ya osnovnykh pravovykh sy`stem*. M.: Yurly`ty`nform, 2012. 232s.

4. Bory`sova L. N. *Obshhaya teory`ya processual`nykh norm prava*. 2005 g. : Studrada. Koaliciya yury`stiv. Central`na yury`dy`chna biblioteka Ukrayiny` 2010 r. URL: <http://studrada.com.ua/content/%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BB%D0%BD-%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B0%D1%8F-%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%81%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D1%85-%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BC-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0-2005%D0%B3>

5. Bigun V. S. *Filosofiya pravosuddya: ideya ta zdıysnennya: monografiya*. K., 2011. 303 s.

6. Bigun V.S. *Pravosuddya yak meta ta meta pravosuddya (do py`tannya pro filosofiyu pravosuddya)*. *Derzhavo i pravo*. Vy`p.46. 2009. S.9–13.

7. Vely`ka ukrayins`ka yury`dy`chna ency`klopediya: u 20 t. X.: Pravo, 2016. T.2: *Filosofiya prava/ redkol.: S.I. Maksy`mov (golova) ta in.; Nacz. akad. prav. nauk Ukrayiny`*; *In-t derzhavy` i prava imeni V.M. Korecz`kogo NAN Ukrayiny`*; *Nacz. Yury`d. Un-t imeni Yaroslava Mudrogo*. 2017. 1128s.

8. Vely`ka ukrayins`ka yury`dy`chna ency`klopediya: u 20. X.: Pravo, 2016. T.3: *Zagal`na teoriya prava/ redkol.: O.V. Petry`shy`n (golova) ta in.; Nacz. akad. prav. nauk Ukrayiny`*; *In-t derzhavy` i prava imeni V.M. Korecz`kogo NAN Ukrayiny`*; *Nacz. Yury`d. Un-t imeni Yaroslava Mudrogo*. 2017. 952s.

9. Degtyarov S.L. *Realy`zacy`ya sudebnoj vlasty` v grazhdanskom sudoproıy`zvodstve: teorety`ko-pry`kladnyye problemy*. M.: Volters Kluver, 2007. 376s.

10. Dzhavadov X.A. *Nekotorye aspekty opredelenıya soderzhany`ya ponyaty`ya «pravosudy`e» v kontekste karaktery`sty`ky` sudebnoj deyatel`nosti`*. *Chasopy`s Ky`yiv`s`kogo universy`tetu prava*. 2014/2. S.178–182.

11. Koval`s`ky`j V.S. *Oxoronna funkciya prava: monografiya/ V.S. Koval`s`ky`j*. K.: Yurinkom Inter, 2010. 336s.

12. Kuchuk A.M. *Osnovy` teoriiy pravovogo policentry`zmu: monograf./A.M. Kuchuk*. Dnipro: Dniprop.derzh.un-t vnutr..sprav; Lira LTD, 2017. 312s.

13. Kuksy`n Y. N. Matvyeyev P.A. *Teorety`chesky`e osnovy klassy`fy`kacy`y` funkcy`j prava*. *Yury`dy`cheskaya nauka*. #4. 2012. S.13–18.

14. Kurochky`n S.A. *Chastnyye y` publy`chnyye nachala v cy`vy`ly`sty`cheskom processe/ S.A. Kurochky`n; nauch.red. V.V. Yarkov*. M.: Y`nfotropy`k Medy`a, 2012. 560s.

15. Luk`yanova E. G. *Teory`ya processual`nogo prava*. M.: Y`zdatel`stvo NORMA, 2003. 240s.

16. Mal`ko A.V., Semy`ky`n D.S., Lyuky`na O.V. *Sudebnaya polity`ka y` sudebno-pravovoj progress: monografiya*. M.: Yurly`ty`nform, 2013. 208s.

17. Mel`ny`k Ya.Ya. *Bezpeka cy`vil`nogo procesu: teorety`ko-pravovy`j koncept: monografiya*. *Vy`d-vo «Chetverta xvy`lya»*. Ky`yiv. 2018. 648s.

18. Mel`ny`k Ya.Ya. *Pry`ncy`p peredbachuvanosti yak peredumova zabezpechennya bezpeky` v cy`vil`nomu procesi*. *Visegrad journal on human rights*. 2018. # 6. S.173–178. URL: http://vjhr.sk/archive/2018_6/part_2/29.pdf.

19. Mel'nyk Ya.Ya. Fenomen bezpeky` v sy`vil`nomu procesi: gnoseologichni pidxody` do pravorozuminnya. Aktual`ni problemy` vitchy`znyanoi yury`sprudenciyi. #6. 2018. S.31–40. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2018/tom_1/9.pdf.

20. Mel'nyk Ya.Ya. Pry`ncy`p peredbachuvanosti yak peredumova zabezpechennya bezpeky` v sy`vil`nomu procesi. Visegrad journal on human rights. 2018. # 6. S.173–178. URL: http://vjhr.sk/archive/2018_6/part_2/29.pdf.

21. Oborotov Yu.M., Krestovs`ka N.M., Kry`zhanivs`ky`j A.F., Matvyeyeva L.G. Teoriya derzhavy` i prava. Derzhavny`j ispy`t. Xarkiv: Odissej, 2010. 256s.

22. Opalev R. O. Ocenochnye ponyaty`ya v arby`trazhnom y` grazhdanskom processual`nom prave/ R. O. Opalev. M.: Volters Kluver, 2008. 248s.

23. Popov P. A. Funkcy`y` sovremennogo grazhdanskogo sudopro`y`zvodstva: dy`s. ... kand. yury`d. nauk: 12.00.15: Moskva, 2005 168 s.

24. Problemy` teory`y` gosudarstva y` prava: uchebny`k/pod red. dokt. yury`d. nauk., prof., zasluzhennogo deyatelya nauky` RF A.V. Mal`ko. M.: Yurly`ty`nform, 2012. 592s.

25. Sapun V.A., Shundy`kov K.V. Y`nstrumental`naya teory`ya prava y` chelovecheskaya deyatel`nost`. Pravovedeny`e, # 1 (306). 2013. S.31

26. Sy`vil`ne procesual`ne pravo Ukrayiny`: [Pidruchny`k dlya yury`d. vuziv i fak./ V.V. Komarov, V. I. Terty`shnikov, Ye. G. Pushkar ta in.]; Za red. V. V. Komarova. Xarkiv: Pravo, 1999. 592s.

Мельник Я. Я. Эпистемологии юридического процесса в процессуальном праве: аспекты безопасности. – Статья.

В статье рассматриваются проблемы судопроизводства в процессуальном праве. Определены ключевые взаимосвязи правовых структур, установлено проявление существа процессуального права. Рассмотрены проблемы институционального подхода в праве. Подчеркивается, что для процессуального права в эпистемологическом смысле существует необходимость выделения без компонента основного тона, как неотъемлемой субстанции процессуальной формы. Утверждается, что акцентирование внимания на гносеологическом содержании процессуального права дает возможность проявить в вопросах процессуального права его факторы риска, факторы способности судебного процесса обеспечить эффективный эффект правового регулирования процессуальных отношений, выявить и преодолеть аномалии процессуального права.

А именно, утверждается, что процессуальное право в эпистемологическом смысле сводится

к необходимости понимания судебного процесса с точки зрения фактора безопасности. Эта особенность процессуального права дает возможность выявить и узнать правовую природу "слабых сторон" в процессуальной системе той или иной процессуальной отрасли права, а именно: узнать сущность процессуального права в контексте их правовых рисков, правовых и процессуальные аномалии и т. д. Наконец, правовая структура, как составная часть правового процесса, определяет границы правового процесса, который указывает на процессуальную способность правового процесса, процессуальное право обеспечивать эффективное правовое регулирование процессуальных правоотношений, построить эффективную систему процессуального права; наладить взаимодействие с другими отраслями права, регулировать правоотношения в контексте конкретных конфликтов, отдельных локальных и системных проблем.

Ключевые слова: *эпистемология права, постмодернизм права, процессуальное обеспечение, процессуальное право, правовой процесс, правовые конструкции, инструментальная теория права.*

Melnyk Ya.Ya. The epistemology of the legal process in procedural law: a safety aspect. – Article.

The article deals with the problems of legal process in procedural law. The key interrelationships of legal structures are identified, the manifestation of the substance of procedural law is established. The problems of the institutional approach in law are considered. It is emphasized that for procedural law in the epistemological sense there is a need to isolate without a pitch component, as an integral substance of the procedural form. It is argued that the accentuation of attention on the epistemological content of procedural law gives the opportunity to manifest in the matter of procedural law, its risk factors, factors of the ability of the legal process to ensure the effective effect of legal regulation of procedural relations, identify and overcome the anomalies of procedural law.

Namely, it is argued that procedural law, in the epistemological sense, is reduced to the need to understand the legal process from the perspective of the security factor. This feature of procedural law provides an opportunity to identify and know the legal nature of "weaknesses" in the procedural system of a particular procedural branch of law, namely: to know the substance of procedural law in the context of their legal risks, legal and procedural anomalies, etc. Finally, the legal structure, as a component of the legal process, defines the boundaries of the legal process, which indicates the procedural capacity of the legal process, procedural law to provide effective

legal regulation of procedural legal relations, to build an effective system of procedural law; to establish its interaction with other branches of law, to regulate legal relations in the context of specific conflicts, individual local and systemic problems.

Keywords: epistemology of law, postmodernism of law, procedural security, procedural law, legal process, legal constructions, instrumental theory of law.

Авторська довідка:

Мельник Ярослав Ярославович – доктор юридичних наук, провідний юрист Центру проблем імплементації європейського соціального права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професор кафедри державно-правових та галузевих дисциплін Київського університету права Національної академії наук України.

Стаття надійшла до редакції 16 грудня 2019р.